

Կյանքից հեռացավ նվիրյալ հայագետ Մենքերիմ Արշակի Մելքոնյանը, որի բարի անունը 68 տարի շարունակ անմնացորդ կապված է Գյումրու Մ.Նալբանդյանի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտի հետ, անձնավորություն, որի 86 տարիների ազնիվ կենսագրությունն ու գործը բնականորեն այնպես են միահյուսված հարազատ բուհի տարեգրությանը, որ դրանք տարանջատելն այլևս անկարելի է:

18-ամյա թորոսցուղցի պատանին 1947-ին մտավ Լենինականի մանկավարժական ինստիտուտ, որպեսզի մինչև իր արդար վախճանը այլևս երբեք չբաժանվի նրանից, ու դեպի Անհունը իր հավերժի ճամփան էլ սիրելի բուհից սկիզբ առնի: «Մարդու երջանկության կամ թշվառության աղբյուրը նրա սիրտն է: մենակ մեծ սրտի տեր մարդիկ են, որ կարող են մեծ վիշտ ու ցավ ունենալ, բայց երբեք դժբախտ չեն լինում»: Հավատարիմ թումանյանական բարոյախոսության այս հանճարեղորեն պարզ ձևակերպումին, ի հեճուկս կյանքի դառնությունների ու հարվածների,

Մելքոնյան-մարդն իր ողջ կյանքում ապրեց միշտ զրույս բարձր, միշտ հպարտ:

Անհնար է թվարկել մեր կյանքի բոլոր այն ուրորտները, ուր աշխատել կամ աշխատում են նրա տարբեր տարիների սաները՝ մեր ոսկեդեմիկ մայրենիի հազարավոր ուսուցիչներ, հանրակրթության ու բուհական գործի հարյուրավոր կազմակերպիչներ ու հրամանատարներ, հանրային կյանքի ու մշակույթի բնագավառի բազմաթիվ գործիչներ: Նրանցից շատերն այսօր թեև տատկիկներ ու պապիկներ են, իրենց տարիքի մեջ առաջացած մարդիկ, բայց իրենց Ուսուցչին հանդիպելիս հուզվում ու կարկամում էին նորաթուխ առաջինկուրսեցու նման, անթաքույց կարոտով ու գորովանքով էին հաղորդվում հետը: Ստորում ես՝ սա չէ՞ արդյոք, մա՛րդ, ապրածդ կյանքի ու արածդ գործի ամենաիրական գնահատականը, այն ծովածավալ հեղինակությունը, որ կարող ես վայելել քո աշխատանքով, այն սերն ու հավատը, որ լիաբուռ սերմանել ես քո սաների մեջ հայոց լեզվի ու հայ մշակույթի հանդեպ, և արդյոք մեզանում շատ են քեզպեսները, ցավոք՝ ոչ, որովհետև «Բազում են կոչեցեալք, և սակաւ են ընտրեալք»... Պրոֆեսոր Մելքոնյանին հասուկ էր իր գործին անմնացորդ նվիրումը, ուսանողական լսարանն իրենով գերելու արվեստի գաղտնիքներին կատարյալ տիրապետումը, համարձակ ու անկոտորում բնավորությունը, կրթական գործի կազմակերպման բնատուր շնորհքը, այլև գիտնականի վառ արտահայտված տաղանդը, հայագիտության մեջ իր խոսքն ունենալու պատվախնդիր ձգտումը, որը դեռ 60-ական թվականներին շատերին ստիպեց հանրապետական գիտական մամուլում նախ՝ զգուշավոր, հետո արդեն անթաքույց հետաքրքրությամբ ու հիացմունքով խոսել հայերենի ոճագիտության, մասնավորապես թումանյանագիտության բնագավառ մտած մի գիտնա-

կանի մասին, որի համարձակ ընդհանրացումները, կարծրատիպեր փշրող նորովի մտեցումները, հարցադրումների խորքայնությունն ու նուրբ դիտողականությունը մայրաքաղաքից հեռու սայրող գիտնականին աննախադեպ ճանաչում բերեցին: Մյսօր, երբ հրապարակի վրա են Աննահ Լոռեցու լեզվական գեղագիտության խնդիրներին նվիրված նրա բազմաթիվ հոդվածները, «Հովհ. Թումանյանի պոեզիայի լեզուն և ոճը» /1969/, «Թումանյանը և արևելահայ գեղարվեստական գրականության լեզուն» /1986/, «Թումանյանի հոգու կենսագրությունը»/2004/ եռագրությունը, պատրաստ է տպագրության «Թումանյանի արձակի և հրապարակախոսության լեզուն» մենագրությունը, անվարան կարելի է արձանագրել, որ մեծ բանաստեղծի հետ գիտնականի շուրջ կեսդարյա հոգեհարազատությունը մեր դիմաց լայնորեն բացել է թումանյանական զարմանահրաշ լեզվաշխարհի նրբանուրբ գաղտնիքներին հասու լինելու հնարավորությունը, օգնում է ըմբռնելու արդի հայ գեղարվեստական լեզվի կայացման մեջ գրողի դերի անզուգականությունը: Մյուս կողմից՝ բանաստեղծի ու գիտնականի հոգևոր մտերմությունը, ավելին, մեկտեղությունը, ոչ միայն չի զրկել Մելքոնյանի գրիչը ինքնատիպությունից, այլև բյուրեղացրել է նրա բնատուր խորը լեզվագագացողությունը՝ օժտելով այն թումանյանական լեզվամտածողության խորքով ու նրբությամբ: Պրոֆեսոր Մելքոնյանն առաջինը մեր իրականության մեջ առաջ քաշեց Թումանյանի՝ արդի հայ գեղարվեստական /ոչ գրական/ լեզվի հիմնադրի գաղափարը՝ այդօրինակ արժեքավորելով մեծ բանաստեղծի լեզվամշակման ավանդների արդիական նշանակությունը:

1984-ին հրապարակ իջած «Ակնարկներ հայոց լեզվի ոճաբանության» մենագրությունը, ըստ էության, հայերենի ոճագիտության առաջին բուհական դասագիրքը եղավ՝ գրված լեզվաբան-գեղագետին բնորոշ տեսական ու մեթոդական բարձր մակարդակով, իսկ 1993-ին լույս տեսած

«Հովհ. Շիրազ. գրական վարպետության հարցեր» մենագրությունը իր հանճարեղ համերկրացու բանաստեղծական խոսքարվեստին նվիրված արժեքավոր աշխատություն է, որի հաջողվածության գաղտնիքն այն է, որ դժվար է որոշել՝ որտեղ է վերջանում լեզվաբանը, և որտեղ է սկիզբ առնում գրականագետը: Ի դեպ, պրոֆեսոր Մելքոնյանի թղթերի մեջ Հովհ. Շիրազից բազմաթիվ մասունքներն առհավատյան են համաժողովրդական սեր վայելող բանաստեղծի և ճանաչված դասախոսի մաքրամաքուր ընկերական սիրո: Բանաստեղծի բազմաթիվ նամակներում եղբայրական գորով ու հպարտություն կա իր կրտսեր ընկերոջ նկատմամբ, որը մեկ հարգարժան Մենեքերիս է, մեկ՝ «սիրելի Մենո», մեկ էլ՝ «ազնիվ գրչեղբայր, որի մարդասիրության համբավը բարությանը է լի տակավին»:

Մեծագույն ուրախությամբ ընդունեց Գյումրիում ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի հիմնադրումն ու եղավ նրա մտերիմ բարեկամը: Կենտրոնի գիտական խորհրդի անդամ էր: Հասցրեց մի քանի հետաքրքիր հոդվածներով հանդես գալ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» պարբերականում:

Գործընկերներից մեկը պրոֆեսոր Մելքոնյանի մասին դիպուկ է ասել. «Շատերն ինստիտուտ մտան անուն ձեռք բերելու նպատակով, իսկ Մելքոնյանը անուն ու պատիվ բերեց ինստիտուտին»:

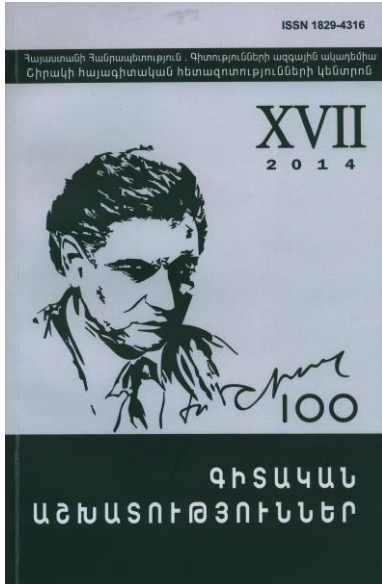
Համոզված ասենք՝ հայրենական գիտության ու կրթության բնագավառում դեռ երկար են հիշվելու այս ազնիվ ու անխոնջ մշակի անունն ու գործը, նրա հազարավոր երախտասպարտ սաները չեն մոռանալու իրենց երախտաշատ Ուսուցչին:

Յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի...

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի գիտական հանրային անունից՝ Ս. Հայրապետյան

***

«Գիտական աշխատություններ»
ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական
հետազոտությունների կենտրոն; խմբ.՝
Ս.Հայրապետյան, -Գյումրի: 2014, հատոր
XVII, 221 էջ:

Լույս տեսավ ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» ժողովածուի XVII հատորը՝ 13 սպագրական մամուլ ծավալով, պրոֆ. Ս.Հայրապետյանի ընդհանուր խմբագրությամբ:

Այս հատորում նա, նախորդի նման, հրատարակվել են ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի կողմից 2013թ. հոկտեմբերի 4-6-ը Գյումրիում կազմակերպված «Պատմամշակութային ժառանգություն և արդիականություն» միջազգային գիտաժողովին մասնակից հայ և այլազգի գիտնականների լավագույն զեկույցներից մի քանիսը:

Անիագիտությունը նոր ու ինքնատիպ մեկնաբանություններով են հարստացնում պ.գ.թ. Ե.Սարգսյանի «Անի՝ արքա քաղաք: Անուրջ քաղաք: Քաղաք առասպել: Քաղաք ուստալիա» և պրոֆեսոր Ա.Հայկազուն Գրիգորյանի «Անիի Հովվի եկեղեցու հորինվածքային և խորհրդարանական առանձնահատկությունները», Ս.Հասրայթյա-

նի «Տրդատը որպես Անիի Մբ Փրկիչ եկեղեցու ճարտարապետ» հոդվածները:

Հայ ճարտարապետության պատմական դերին ու նշանակությանն են անդրադարձել պ.գ.թ. Վլադիմիր և Արիստարխ Բեստրյովները Վլադիկավկազից՝ Հայկական բարձրավանդակի և Կովկասի վաղքրիստոնեական երկրների կենտրոնագմբեթ հորինվածքների ճարտարապետական նախատիպերը դիտարկելով որպես հայ միջնադարյան ճարտարապետների ստեղծագործական մտածողության բարձրագույն մակարդակի ցուցանիշ:

Ուկրաինահայ Մ.Արսենյանը բազմաթիվ հուշարձանների օրինակներով վեր է հանել Ուկրաինայի տարածքում X-XV դդ. հայկական եկեղեցիների ճարտարապետա-պլաստիկական արտահայտչամիջոցների յուրահատկությունները, իսկ բ.գ.թ. Հ.Զաքարյանի և Ռ.Հակոբյանի հոդվածում անդրադարձ է կատարվել Շիրակի շթաքարային ծածկերի կառուցվածքային խնդիրներին:

Հայագիտական մեծ հետաքրքրություն են պարունակում հոդվածներ, որոնք վերաբերում են Հյուսիսային Կովկասում տարբեր ժամանակաշրջաններում ձևավորված հայկական համայնքների պատմազգագրական դիտարկումներին և արժևորումներին: Ժողովածուում տեղ են գտել նաև հյուսիսկովկասյան պատմաբաններ պ.գ.թ. Ռ.Կոնդորի «Չերքեզ-գայերը /չերքեզյան հայեր/ Չերքեզիայի հասարակական հարաբերությունների համակարգում», պ.գ.թ. Վ.Ֆոմենկոյի «Թամբի-նների գյուղերը Պյատիգորսկի և Կիսլովոդսկի մոտակայքում», պ.գ.թ. Ն.Դենիսովայի «Մ.Տ.Լորիս-Մելիքովը որպես պատմական անհատ մշակույթների երկխոսության հայեցակարգի համատեքստում» գիտական հաղորդումները:

Հայոց պատմության հնագույն շերտերի պատմահնագիտական նոր մեկնաբանություններով են հագեցած պ.գ.թ. Լ.Եզանյանի «Վաղբրոնզիդարյան մի ծեսի շուրջ», պ.գ.դ. Ս.Պետրոսյանի «Զարմայր

նահապետի և «Քաղդէացոց» արքայացանկի շուրջ» և պ.գ.թ. Լ.Պետրոսյանի «Օրոնտես-Երվանդը Հայաստանի անկախությունը վերականգնող» հոդվածները: Միջնադարյան շրջանի Տայքյան հուշարձանների հայկական պատկանելության և դրանց շուրջ պատմական խեղաթյուրումների մասին է պ.գ.թ. Ա.Ակոպովի «Տայքյան հուշարձանների պատկանելության» հարցի շուրջ» հոդվածը: Լոր շրջանի պատմության կարևոր դրվագների նորովի մեկնաբանություններ են պ.գ.թ. Ա.Հայրապետյանի «Ալեքսանդրապոլցիները 1877-1878 թթ. ռուս-թուրքական պատերազմում», պ.գ.թ. Գ.Սյվազյանի «Ալեքսանդրապոլյան թղթակցություններ «Մշակ»-ին 1872-1892 թթ.», նաև Խ.Ստեփանյանի «Բոլշևիկյան բռնաձեռնումները 1921թ. փետրվարյան ապրստամբության պատճառ» հոդվածներում:

Մեծաթիվ են նաև լեզվաբանական և գրականագիտական հոդվածները: Հայերենի կրավորական կառույցի մանրագնին և հանգամանալի ուսումնասիրությանն է նվիրված Բ.գ.դ. Հ.Հայրապետյանի աշխատանքը: Գրաբարի ժամանակակից բառերի իմաստաբանությանն է անդրադարձել Ս.Դավթյանը: Պրոֆ. Ս.Մելքոնյանը քննել է Հ.Թումանյանի կողմից «Թմկաբերդի առումը» պոեմի հրատարակումը հետաձգելու հարցերը, Բ.գ.դ. Թ.Մելիքյանը՝ անձի և բանաստեղծի դերը պատմության մեջ՝ Լ.Տոլստոյի և Բ.Պաստերնակի օրինակներով: Բ.գ.դ. Գ.Խաչիկյանի հրասպարակման նյութը հայ գրողների և մտավորականների հետ Ա.Ահարոնյանի գրական, կենսական առնչություններն ու արժևորումներն են: Հ.Շիրազի պոեզիայում պարբերությի՝ որպես ճարտասանության տարրի, հունական ակունքների մասին է Բ.գ.թ. Ա.Մխիթարյանի հոդվածը:

Լեզվի դասավանդման մեթոդաբանության համատեքստում է ներկայացված մ.գ.թ. Ռ.Շտոյանի «Օպտիմալ ընթերցման տեխնիկայի զարգացումը հայկական

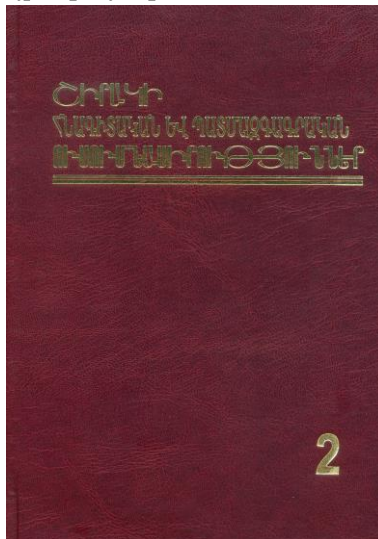
դպրոցներում ռուսաց լեզվի դասերին» հոդվածը:

Հատորում տեղ է գտել նաև թանգարանագիտական հրասպարակում /Լ.Գևորգյան/, որտեղ արծարծված են ազգային ինքնության ձևավորման գործում երկրագիտական թանգարանների դերին ու նշանակությանը վերաբերող արդի խնդիրներ:

Հատորը եզրափակվում է «Գիտական լրատու» խորագրի բազմաբովանդակ տեղեկատվությամբ, նաև՝ հրատարակված նյութերի անզլերեն ամփոփումներով:

***

ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնը հրատարակել է «Շիրակի հնագիտական և պատմագագրական ուսումնասիրություններ» մատենաշարի երկրորդ պրակը՝ 254 էջ+ներդիր ծավալով, խմբագրությամբ պրոֆեսոր Ս.Հայրապետյանի:

Հատորում տեղ են գտել կենտրոնի գիտաշխատողների երկու մենագրություններ, որոնք նրանց ավարտված թեմատիկ հետազոտությունների ամբողջական ներկայացումն են:

Դրանցից առաջինը՝ «Ալեքսանդրապոլ. ազգագրական էսքիզներ» /հեղինակներ՝ պ. գ. թ. Կ. Բազեյան, Գ. Աղանյան/ նվիրված է Ալեքսանդրապոլ քաղաքի

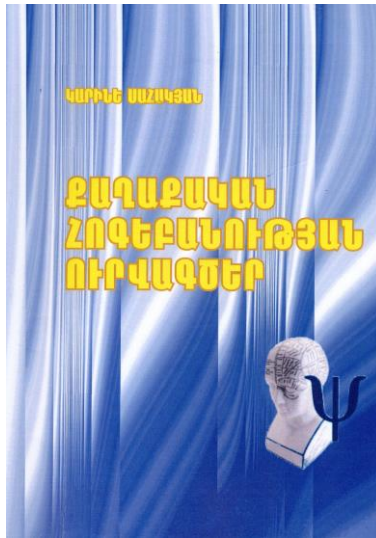
ազգագրական պատկերի վերլուծությանը, որն ընդգրկում է XIX դ. 30-ական թթ. մինչև XX դ. առաջին քառորդն ընկած ժամանակաշրջանը: Աշխատության մեջ օգտագործվել են քաղաքի ազգագրությանը վերաբերող բազմաթիվ նոր՝ արխիվային և պարբերական մամուլում հրատարակված, ինչպես նաև հեղինակների կողմից հավաքված դաշտային ազգագրական նյութեր, որոնք առաջին անգամ են դրվում գիտական շրջանառության մեջ: Ներկայացված մի շարք երևույթների ու իրողությունների վերաբերյալ հեղինակների գիտական հետազոտությունները տարբեր տարիներին հրատարակվել են առանձին գիտական հոդվածների ձևով: Աշխատանքն ուղղված է պատմաբան-ազգագրագետներին, մշակութաբաններին և հասարակության ամենալայն շրջանակներին:

Հատորի երկրորդ մենագրությունն է «Գեւորգ Բրուսյան. կյանքն ու գործը» /հեղ.՝ մանկ. գ.թ. Լ. Աթանեսյան/: Աշխատանքում առաջին անգամ համապարփակ ներկայացվում են հայ գրաֆիկայի ներկայացուցիչ Գեորգ Բրուսյանի կյանքն ու ստեղծագործությունը Ալեքսանդրապոլ-Լենինական քաղաքային մշակույթի համապատկերում: Աշխատությունը նախատեսված է հայ կերպարվեստի պատմության խնդիրներով զբաղվող մասնագետների և ընթերցող լայն հասարակության համար:

***

2015թ. «Գիտություն» հրատարակչությունը լույս է ընծայել Կենտրոնի ավագ գիտաշխատող, հ. գ. թ. Կարինե Սահակյանի «Քաղաքական հոգեբանության ուրվագծեր» աշխատությունը՝ 182 էջ ծավալով: Գրքում արդի քաղաքական հոգեբանության համատեքստում վերլուծության են ենթարկվել քաղաքական լիդերության, քաղաքական գովազդի և խորհրդատվության, քաղաքական վարկանիշի և ընտրությունների հիմնահարցեր, առաջադրվել են

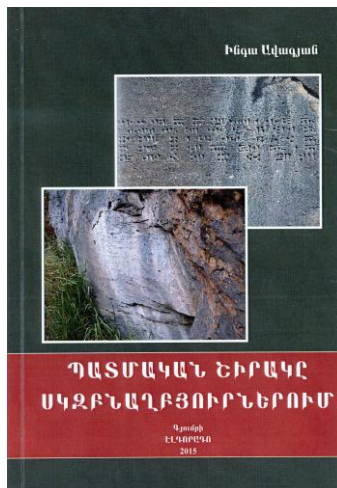
տեսագործական խնդիրներ, վարկածներ ու մոտեցումներ:

Աշխատությունը հասցեագրված է հոգեբաններին, սոցիոլոգներին, քաղաքական մարկետինգով զբաղվողներին, բուհերի համապատասխան բաժինների ուսանողներին, մագիստրոսներին, հայցորդներին, ինչպես նաև՝ հոգեբանության հարցերով հետաքրքրվող լայն լսարանին:

***

Լույս տեսավ Կենտրոնի գիտաշխատող Ինգա Ավագյանի «Պատմական Շիրակը սկզբնաղբյուրներում» աղբյուրագիտական համահավաքը՝ 178 էջ ծավալով:

Նրանում մշակվել, պատմական փաստերի հետ համադրվել և գրքի տեսքով ընթերցողի սեղանին են դրվել Էրիսի երկրի և հարևանների մասին վանտոսայան արձանագրություններում պահպանված գրավոր հիշատակությունները, որ անհրաժեշտ են Էրիսի երկրի և թագավորության դերը Հյուսիսային համադաշնության և վանտոսայան մշակութային համակարգում (Ք.ա. VIII-VI դդ.) բացահայտելու, նաև հին ու նոր տվյալների և աղբյուրների հիման վրա Էրիսի երկիրը, նրա փոխհարաբերությունները հարևան երկրների, Հյուսիսային համադաշնության և Վանի թագավորության կենտրոնի հետ ներկայացնելու համար:

Վանտոսայան աղբյուրներն ունեն պատմական, փաստագրական, աղբյուրագիտական, հնագիտական արժեք: Գիրքը մեծապես արժևորվում է հեղինակի գիտական մեկնարանություններով, պատմական քարտեզով, լուսանկարներով, արձանագրությունների յուրօրինակ ընթերցումներով:

Գիրքը հասցեագրվում է հայագիտությանը զբաղվող գիտական հաստատություններին, հնագետներին, պատմաբաններին, արևելագետներին, աղբյուրագետներին, ազգագրագետներին, ժողովրդագրությանը զբաղվողներին և ընթերցող լայն շրջանակներին:

***

ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ հուլիսի 20-30-ին Գյումրիում ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնը կազմակերպեց «Հայոց ցեղասպանության ճանաչման և պատմական իրավունքի վերականգնման հիմնահարցեր» խորագրով երիտասարդ պատմաբանների հանրապետական տասնօրյա ամառային դպրոց:

Այն նպատակն ուներ Մեծ եղեռնի 100-ամյա տարելիցի համաժողովրդական նշման համատեքստում իր երեսունից ավելի երիտասարդ ունկնդիրների (հանրապետության ակադեմիական համակարգի և բուհերի մագիստրոսներ, հայցորդներ, ասպիրանտներ, մի շարք դպրոցների պատմության և հասարակագիտության ուսուցիչներ) շրջանում քննարկման առարկա դարձնել համայն հայության համար կենսականորեն կարևոր այդ հիմնահարցերի վերաբերյալ նոր մտածումները, անդրադառնալ երիտասարդ սերնդի հայրենասիրական ոգու խթանման խնդիրներին, նաև նպաստել նրանց մասնագետների գիտական հետաքրքրությունների շրջանակի ընդլայնմանը:

Այդ օրերին կենտրոնի և հրավիրված մասնագետների ուժերով Ամառային դպրոցի ունկնդիրների համար կազմակերպվեցին դասախոսություններ հետևյալ թեմաներով՝ «Հայոց ցեղասպանության ճանաչման արդի գործընթացը», «Ցեղասպանության ճանաչումը ռազմավարական անվտանգության խնդիր», «Թուրքա-

կան հասարակությունը Հայոց ցեղասպանության 100-ամյա տարելիցի շեմին», «Ցեղասպանության ճանաչման քաղաքականության վերադիրքորոշման անհրաժեշտությունը», «Թուրքիայի ժխտողական քաղաքականությունը որպես ցեղասպանության շարունակականության դրսևորում», «Ցեղասպանությունը վերապրածների հիշողությունները իբրև պատմական վավերագրեր», «Ցեղասպանության հիշողությունը որպես ազգի ինքնության գործոն» և այլն: Դասախոսությունների մի մասն անցկացվեց Շիրակի մարզի տարբեր բնակավայրերում (Մառնաղբյուր, Մարմաշեն, Ձիթհանքով, Արփենի, և այլն) ցեղասպանությանը վերաբերող հուշարձանների մոտ:

Դրանց զուգահեռ կազմակերպվեցին թեմատիկ բանավեճեր և գործնական պարապմունքներ, որոնց ընթացքում մեկնաբանվեցին Հայոց ցեղասպանության հիմնախնդիրների շուրջ գոյություն ունեցող մոտեցումները, հստակեցվեցին երիտասարդ ունկնդիրների պատկերացումները Հայոց ցեղասպանության ճանաչման և պատմական արդարության վերականգնման հիմնախնդիրների վերաբերյալ, քննարկվեցին հայ-թուրքական արդի հարաբերությունների զարգացման և կարգավորման ուղիներն ու հնարավորությունները, տեղի ունեցան հետաքրքիր հանդիպումներ ցեղասպանության ականատեսների ժառանգների հետ:

Կազմակերպիչները լիահույս են, որ դպրոցի աշխատանքները կնպաստեն երիտասարդ ունկնդիրների կողմից Հայոց ցեղասպանության պատմության հիմնախնդիրների նկատմամբ արդիական մոտեցումների հանրահռչակմանը, հանրապետության տարբեր մարզերը ներկայացնող երիտասարդ մասնագետների միջև համագործակցության ձևավորմանն ու ճանաչողական շփումների ակտիվացմանը, նրանց գիտական կողմնորոշումների հստակեցմանը և գիտական աշխատանքի նկատմամբ հետաքրքրությունների ձևավորմանն ու խթանմանը:

